

Kiss Virág Éva – Kóbor Krisztina¹: Eszközfejlesztési kísérlet az iskolai bántalmazás megelőzésére

Absztrakt

Iskolai bántalmazással bizonyára mindenki találkozott már életében, ha máshogy nem, szemlélőként. Ezek az események nagy károkat tudnak okozni egy kisgyermekben, amik hatással vannak a szocializációjára, pszichés egészségére, nem csak gyermekkorban, hanem a későbbiekben is, sőt, számos esetben öngyilkossághoz vezethetnek. Mindezek ellenére kevés megelőzésre kidolgozott módszer és eszköz létezik, és ezek sem elterjedtek az oktatásban.

Ezek a gondolatok hatottak inspirálóan, amikor interprofesszionális projekt munka keretei között létrehozásra került az iskolai erőszak megelőzését célzó érzékenyítő doboz, mint eszköz és a hozzá tartozó módszertani javaslat. Az eszköz célja az, hogy a pedagógia és szociális munka alapjait integrálva, hatékony lehetőséget ajánljunk pedagógusoknak, szociális munkásoknak a téma felvetésére, a probléma kezelésére. A módszertan a tapasztalati tanulás és a prevenció alapelveit használja, igazodva azokhoz a keretekhez, melyek egy iskolában az ott megjelenő, az erőszakkal találkozó pedagógusok és óvodai, iskolai szociális segítők² számára adottak.

A tanulmány a fejlesztési munka folyamatát, az eszközhasználat ajánlását és a gyermekcsoportokkal végzett tesztelés eredményeit mutatja be.

Kulcsszavak: iskolai bántalmazás, iskolai erőszak, módszertani ajánlás, megelőzés, tapasztalati tanulás

Abstract

Everyone has probably encountered school abuse in their life, if nothing else as a spectator. These abuses may cause huge damages in a small child and having an effect on their socialization and psychological health, not only in their childhood, yet later, moreover in many cases they lead to suicide. Despite all of this, unfortunately, there are few well-elaborated methods and devices to prevent bullying, and they are not generally known in education either. These thoughts had an inspiring effect when, within the framework of interprofessional project work, the sensitizing box as a tool, aimed at preventing school violence, and the related methodological proposal was created. The purpose of the tool is to integrate pedagogical and social work knowledge and offer teachers and social workers an effective opportunity to raise

¹ Kiss Virág Éva Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán és Társadalomtudományi Karának harmadéves, tanító szakos hallgatója. E-mail: kiss.virag2002@gmail.com
Kóbor Krisztina szociális munkás és szociálpolitikus. Szakmai tapasztalatait a gyermekjóléti alapellátások körében és a civil/nonprofit szektorban szerezte. Jelenleg a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán és Társadalomtudományi Kara Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszék egyetemi adjunktusa. E-mail: kobor.krisztina@sze.hu

² Az iskolai szociális segítő kifejezés a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a szociális szakmában iskolai szociális munkásként is értelmezett fogalom.

the topic and deal with the problem. The methodology uses the principles of experiential learning and prevention, adapting to the frameworks that are given to teachers and kindergarten and school social workers who appear in a school and encounter violence.

The study presents the process of the development work, there commendation for the use of the tool and the results of testing with groups of children.

Key words: school abuse, bullying, methodological recommendation, prevention, experiential learning

Bevezetés

Az iskola falain belül olyan események történnek, amelyek befolyásolják egy kisgyermek életét, jövőképét. A legtöbben elsősorban az új ismeretek elsajátítására gondolnak, sok esetben azonban nagyobb befolyásoló erővel bír a gyermekek közössége, a kortárs- és felnőttekkel való kapcsolatok, melyeken keresztül az iskola sok más olyan dolgot is megtanít a gyermekeknek, ami nem szerepel a hivatalos tantervben. A rejtett tanterv elméletét először Philip Jackson fogalmazta meg 1968-ban, hozzátéve, hogy ez a tanterv hatékonyabbnak tekinthető több szempontból is, mint a hivatalos, mivel az így tanultakra, tapasztaltakra sokkal jobban emlékszik a gyermek, hiszen ez hálózza be az iskolai mindennapokat. (TOMASZ, 2006:2) A rejtett tantervben megtanultak azonban nem mindig pozitív dolgok. Az iskolai bántalmazás, a másokkal szembeni erőszakos fellépés ugyanúgy része a rejtett tantervben átadott jelenségeknek, mint a pozitív dolgok. Az, ahogy az iskolában megjelenő szakemberek viselkednek a tanulókkal, vagy akár egymással a tanulók előtt, illetve ahogy a diákok közti erőszakra, bántalmazásra reagálnak (túlreagálnak vagy alulreagálnak), mind mintát és kiindulópontot nyújt a gyerekeknek a további viselkedésüket illetően. Ez alapján (is) választ a gyermek szerepet, amikor erőszakos, bántalmazásos helyzetbe kerül kortársaival; ez alapján (is) dönti el, mikor, milyen viselkedést „érdemes” tanúsítania.

Ugyanakkor ezek a minták, viselkedésmódok hosszú távú hatást gyakorolnak. A sokak által lekicsinyelt, vagy akár észre sem vett események, mondatok nagy károkat tudnak okozni egy kisgyermekben, amik hatással vannak a szocializációjára, pszichés egészségére nem csak gyermekkorban, hanem a későbbiekben is. Ezek a fel nem dolgozott, illetve meg nem akadályozott történések akár öngyilkossághoz is vezethetnek. ([http1](#))

Az iskolai zaklatásban, erőszakban, bántalmazásban a gyerekek nagy többsége érintett. Ha nem is zaklatóként vagy bántalmazottként, de szemlélőként majdnem minden gyermek találkozott már vele. Mindhárom szerepkör súlyos következményekkel jár, amik a kisgyermekek egész további életére erőteljes hatással bírnak.

A pedagógus alapképzésben – ezek ellenére – alig kap helyet az iskolai bántalmazással való foglalkozás. Kevés szó esik a prevencióról, vagy akár a már kialakult helyzetek kezeléséről. Kevés az eszköz, ami a pedagógus rendelkezésére áll, főként az olyan eszköz, ami a 45 perces tanóra keretében, a gyermekek figyelmét felkelti a téma iránt, és jól demonstrálható vele a folyamat.

A konkrét eszközrendszert tekintve a 20 évvel ezelőtti, a szexuális zaklatás prevenciójára szolgáló bábfilm említhető (Chicoca fája, [http2](#)), ami bár kifejezetten kisgyermekek számára

kifejlesztett eszköz, alkalmazása azonban speciális előképzettséghez kötött. A mexikói bábfilmekben kismajmok beszélgetnek a témáról, a gyerekektől megfelelően eltávolított, ugyanakkor számukra érthető nyelven. A bábfilm után a gyerekekkel rajzos – beszélgetős feldolgozás zajlik, amit a három napos képzésen részt vett szakemberek (szociális szakember, tanár stb.) vezethetnek. 2015-ig kb. 200 szakembert képeztek ki a programra és kb. 7000 gyermek látta a filmet. ([http3](#))

A Békés Iskolák program, az Enable program (JÁRMI, 2019), a KIVA program ([http4](#)), az Okosdoboz platformról ([http5](#)) a „Bajban voltam, de megoldottam” és a „Te mit tennél?” című gyakorlatok elsősorban felső tagozatos vagy középiskolás gyerekekre, fiatalokra irányulnak, speciális előképzettséget igényelnek, hosszútávon alkalmazhatók. A programok közös jellemzője – az összemérés szándéka nélkül –, hogy az intézményben megjelenő szemléleten kívánnak változtatni az erőszakkal, bántalmazással kapcsolatban, nagyban építenek a kortársak, a bántalmazás során szemlélő szerepet betöltők viselkedésváltozására, illetve az intézményben rendszerben működő szereplők (tanár, diák, szociális segítő stb.) szociális készségeinek fejlesztésére. A programok rendszeres találkozásokon és konfliktus esetén azonnali beavatkozásokon, más módszerek megmutatásán, és az iskolai kultúrában való meghonosításán keresztül érnek célra.

A pedagógus és az óvodai/iskolai szociális segítő számára azonban legtöbbször 45 perc adott, sokszor kell azonnali témafelvetést alkalmazni a kérdéssel kapcsolatban és szükséges alsó tagozatos gyerekek számára is befogadhatóvá tenni a témát (nem csupán a szexuális erőszakra, hanem a mindennapi működésre vonatkozóan is). A cél tehát ezzel a tanulmánnyal az, hogy egy ilyen paraméterekkel rendelkező eszköz és a hozzá illő útmutató, tanóra vázlat kerüljön bemutatásra. A létrehozásakor nem az a cél, hogy egy komplex programot alakítsunk ki, hanem a téma bevezetésére szolgáló, a gyerekeket hamar megérintő, a téma körüljárására alkalmas fogalmakat, üzeneteket hordozó eszköz alkotása, amire a továbbiakban beavatkozásokat lehet építeni, amennyiben szükséges.

Tanulmányunk elméleti hátterét két pillér képezi. Egyik pillér a bántalmazással, zaklatással, iskolai erőszakkal kapcsolatos ismeretek. Ezen jelenségek bemutatása nélkül nem lehet módszert, eszközt építeni, ami a bántalmazás, erőszak témakörét célozza. A másik pillér pedig az a szemléletmód (tapasztalati tanulás, kooperatív tanulás), ami az eszköz létrehozásának alapelveként szerepel.

Bántalmazás, zaklatás, iskolai erőszak

„A bántalmazás összetett fogalom, mely fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmódot jelent, és amely a bántalmazott egészségének, életének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérülését eredményezi.” (KATONÁNÉ, 2004:7) A gyermek bántalmazásában nem csak azok vesznek részt, akik valamilyen sérülést okoznak a gyermeknek, hanem azok is, akik ezt a folyamatot nem akadályozzák meg szándékosan.

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról kiskorú veszélyeztetéseként értelmezi a bántalmazás folyamatát. „A veszélyeztetettség olyan magatartás, mulasztás, esetleg körülmény, kialakult állapot, amely a gyermekek érzelmi, testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését megakadályozza, hátráltatja.” (1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről I. fejezet, 5. paragrafus)

A bántalmazással a büntetőjog is foglalkozik. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi. IV. törvény XII. fejezetében „A személy elleni bűncselekmények” között található meg a testi sértésre vonatkozó büntetőjogi előírás. Ha nyolc napon túl gyógyuló sérülést okoz az illető, súlyos testi sértés büntetést követi el, tehát 3 év szabadságvesztésre számíthat. Ha nem ő okozza a sérülést, azonban a segítségnyújtást elmulasztja, két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel számolhat. (1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről XII. fejezet 170. paragrafus)

A gyermekbántalmazás formái a fizikai, lelki/érzelmi, szexuális bántalmazás, elhanyagolás és a kizsákmányolás. Ezekon kívül léteznek speciális kategóriák is, például gyermekmunka, gyermekek szexuális célú kizsákmányolása, katonai célú felhasználása, rabszolgaság, gyermekkereskedelem, prostitúció, pornográfia stb.

Fizikai bántalmazás szándékossággal elkövetett erőszakot jelent, aminek eredménye fizikai sérülés, maradandó károsodás, vagy súlyos esetben halál. A magatartásformái közé tartozik az ütés, verés, pofozás, csípés, égetés, vágás, mérgezés, fojtogatás, kínzás stb. Speciális kategóriája a testi fenyegetés. Ez 2008-ig 23 országban tiltásra került, Magyarországon 2005 óta tiltott. Egy másik speciális formája a fizikai bántalmazásnak a felnőtt pszichés betegségén alapul, neve „München-by-proxy” jelenség. Ez esetben „a szülők aggódva viszik a szükségesnél gyakrabban a gyermekeiket orvosi vizsgálatra, azonban önmaguk idézik elő a betegség tüneteit.” (GYURKÓ, 2009:338) A fizikai bántalmazás jelei a legfeltűnőbbek, hiszen a legtöbb esetben látható testi tünetei vannak, például foltok, sérülések, törések stb. Ezek mellett a pszichés tünetek is megjelennek természetesen, amelyeket könnyedén felfedezhetünk, ha rákérdezzük a gyermeknél, hol szerezte a sérülést. „A bántalmazott gyermek ettől a kérdéstől megriad, összefüggéstelenül kezd el beszélni, nem hihetőek a szavai, vagy éppen ellenkezőleg, tökéletesen felépített történetet ad elő. Iskolában a teljesítőképessége romlik, hangulata változékony és észrevehető a feszült légkör közte és bántalmazója között. Mindig vastagon öltözködik, próbálja elrejtetni sérüléseit társai elől.” (GYURKÓ, 2009:338) Az iskolában jellemző, hogy fizikai bántalmazás esetén az erőviszonyok kiegyensúlyozatlanok a bántalmazó és az áldozat között. „Ide tartozik a rendszeresen visszatérő verés, lökdösődés, akasztgatás iskolában, szünetekben, vagy iskola után. A ruházat, vagy a személyes tárgyak megrongálását is ebbe a kategóriába soroljuk.” (http 6)

„Az érzelmi bántalmazás olyan magatartásforma, melynek következménye, hogy a gyermek értéktelennek, szerethetetlennek érzi magát, torzul az önértékelése, énképe. Ez kialakulhat úgy, hogy a bántalmazó, a gyermek életkorának nem megfelelő elvárásokat támaszt felé, megalázza, megfenyegeti a gyermeket. Lényege, hogy nem fizikai, hanem verbális, illetve non-verbális megnyilvánulásokon alapul. Érzelmi bántalmazásnak tekintjük a gyermek elutasítását, gúnyolódást, fenyegetést, segítségnyújtás elmulasztását és tevőleges magatartásokat is. Sajátos csoportja az online elkövetett érzelmi bántalmazás. Ez esetben a bántalmazó közösségi oldalakon vagy chaten verbálisan vagy vizuálisan szégyeníti meg az áldozatát.” (GYURKÓ, 2009:339) Az érzelmi bántalmazás tünetei jellemzően pszichés. „A gyermekek ilyenkor visszahúzódnak viselkednek, depresszívek, csökken az önértékelésük, megfelelési kényszerük van, sőt sok esetben ők maguk is bántalmazást követnek el ennek következményeként. Ez gyakrabban fordul elő instabil családi környezetben.” (GYURKÓ, 2009:339) Leggyakoribb megjelenési formái az iskolában „a rasszista, esetleg homofób, vagy egyéb sértő, személy ellen

irányuló obszcén, és gúnyos megnyilvánulások. Ide soroljuk a grimaszolást, kinevetést, bántó, durva képek mutogatását, obszcén gesztusokat is, melyek nem konkrét verbális formában jelennek meg, viszont gyakran sértő szavakkal kísért bántó cselekedetek.” (http 6) Az érzelmi bántalmazás nagyon súlyos formája a kényszerítés, megfélemlítés, vagy zsarolás. „Bár a szavak által ölt testet, valójában a lélekre hat. Veszélye az, hogy nagyon ritkán kerül nyilvánosságra. Mivel nem fizikai szinten megjelenő zaklatási forma, nehezen bizonyítható. Emiatt az áldozatok csak ritkán mernek segítséget kérni, de a lelki nyomás folyamatos.” (http 6)

„Szociális (direkt) bántalmazás esetében a rosszindulatú cselekvés nem közvetlenül az áldozatra irányul, hanem a kapcsolatai ellen, vagy a csoportban elfoglalt szerepének veszélyeztetését tűzi ki célul. A bántalmazó igyekszik teljesen ellehetetleníteni az áldozatot, és ennek eléréséért számtalan módszert bevet.” Például ide tartozik az, amikor egy tanulót kizárnak egy csoportból, vagy ha nem beszélnek vele, esetleg hamis információkat terjesztenek róla. (http 6)

Szexuális bántalmazásnak tekintjük azt, amikor „egy gyermeket szexuális aktivitásba vonnak bele, pedig fejlettsége alapján nem tekinthető felkészültnek erre. Megvalósulhat gyermek és felnőtt, és két gyermek között is. Ide tartozik a pornográf anyagok készítése, illetve megtekintése, a vérfertőző kapcsolatok és a pedofil, illetve ilyen jellegű cselekmények. Sajátos csoportját képezi az online elkövetett szexuális abúzus. Ide tartozik, ha egy gyermeket közösségi oldalon ér támadás, de az is, ha ilyen tartalmú levélszemetet kap, vagy ilyen tartalmú oldalakat nyit meg. Az online térben lévő bántalmazás gyakran áttér való világban történő bántalmazássá.” (GYURKÓ, 2009:340) „Szexuális bántalmazás jelei lehetnek, ha a gyermek nagyon szégyenlős és gyakran érez megalázottságot, kiszolgáltatottságot. Ambivalens érzelmek jönnek létre egy kisgyermekben, ha az illetőt, aki elköveti a bűncselekményt, szereti, bízik benne, mivel családtag vagy közeli ismerős. Ezek az érzések gyakran feloldatlanok maradnak, ezért ez sok esetben öngyilkossághoz, önbántalmazáshoz vezethet. Jellemző a hangulatingadozás, a test túlzott beburkolása, vagy éppen a túl kirívó öltözködés, illetve a korosztályát meghaladó szexuális ismeretek, amiket kisebb gyermekek játékukban folyamatosan érvényesítenek. Szexuális bántalmazásnál a lányok veszélyeztetettebbek. A gyerekkori erőszakról kevesebb, mint az áldozatok fele számol csak be valakinek, tehát itt még alaposabban kell ismerni a rá utaló jeleket.” (GYURKÓ, 2009:340)

„Az elhanyagolás olyan cselekvések sorozata, melyben a gyermek nem kapja meg az életben maradáshoz, az egészséges fejlődéséhez szükséges gondozást, táplálást, tárgyi feltételeket és szeretetet. Megkülönböztethetünk fizikai és érzelmi elhanyagolást, elhagyást, felügyelet elhanyagolását, egészségügy/oktatás elhanyagolását, illetve ide tartoznak a balesetek, amik a szükséges gondoskodás mellett nem történtek volna meg.” (GYURKÓ, 2009:341) Az elhanyagolás jelei lehetnek a legeltérőbbek. A tünetek függnak az esetek tartósságától és a súlyosságától. „Egy gondatlanság miatt bekövetkezett baleset, vagy betegség a gyermekek halálához is vezethet, vagy fennáll a fejlődési lemaradás veszélye is. Jellemző a gyengébb iskolai teljesítmény, kötődési rendellenességek. Jól észlelhetőek az elhanyagolás tünetei a gyermek fizikai megjelenésén is, ezek a gyermekek gyakran ápolatlanok, illetve az időjárási körülményekhez / korukhoz képest nem megfelelően vannak felöltöztetve.” (GYURKÓ, 2009:341)

„A cyberbullying indirekt bántalmazási forma, online platformokon, digitális eszközöket felhasználva, vagy sms-ben zajlik.” Az online bántalmazásnak számos formája ismert: például

kommenteken keresztül viták, zaklatás, befeketítés, online csoportokból való kiközösítés, kibeszélés, sexting. „Gyakorlatilag az iskolai környezetben előforduló összes bántalmazási forma, a fizikai bántalmazáson kívül, az online térben is jelen van.” (http 6)

Ahogy a fentiekben bemutatásra került, alapvetően a bántalmazás bármely megnyilvánulásának lehet tere az iskola (fizikai, érzelmi, szexuális, elhanyagolás), vagy az iskolához kötődő online tér is (például osztályok Facebook vagy Messenger csoportjai).

Az iskolai erőszak talán leggyakoribb szereplői a diák, a tanár, és a szülő: gyakran a tanár erőszakoskodik a diákkal, de megesik, hogy a szülő lép fel agresszívan a tanár ellen, sőt az utóbbi időben egyre gyakrabban lehet hallani olyan esetekről is, amikor az erőszakot tanára ellen maga a diák követi el. Ez utóbbi eset reaktív agresszió eredménye, amely nem tekinthető a szó hagyományos értelmében iskolai erőszaknak.

Amikor iskolán belüli kortársbántalmazásról van szó, az angol bullying kifejezésre utalunk, amelyet a magyar nyelvű szakirodalom iskolán belüli zaklatásként határoz meg. Az iskolai zaklatással kapcsolatban Olweus 1993-ban publikált bullying definíciója vált elfogadottá a hazai és nemzetközi szakmai közösségekben. Ez az iskolai erőszakoskodás egy sajátos válfaja. „Zaklatásról akkor beszélhetünk, ha a következő három feltétel van jelen: agresszív viselkedés vagy szándékos sérelem okozása (tudatos bántó szándék), amit ismétlődően és hosszú időn keresztül követnek el olyan interperszonális kapcsolatban, ahol a hatalmi egyensúly hiányzik (az áldozat az adott helyzetben nem tudja megvédeni magát. A zaklatás olyan gyengébb emberekkel, áldozatokkal szemben tanúsított proaktív agresszív viselkedés, melynek célja a másik feletti dominancia megszerzése.” (DÓCZI-VÁMOS, 2016:21) Gyakran felmerülő fogalom még a mobbing, ami egy csoportnak az egyénnel szemben alkalmazott lelki terrorját (pszichoterror) jelenti.

Az iskolai bántalmazás, erőszak szereplői a terrorizáló bántalmazó, az áldozat, aki sokszor nem mer segítséget kérni, és a szemlélők, akik sok esetben tétlenek maradnak. Ezek a szerepek felcserélődhetnek, sőt a legtöbb gyerek mindháromat kipróbálja. Az áldozatok maguk is támadóvá válhatnak, szituációtól függően, ezért ezekre a funkciókra leginkább pillanatnyi szerepként kell tekinteni. Fontos hangsúlyozni, hogy mindhárom szerep súlyos következményekhez vezethet. (COLOROSO, 2014)

A zaklatás, bántalmazás gyakorlatilag minden olyan helyzetben előfordulhat, ahol az emberek kapcsolatba lépnek egymással. Az UNICEF felmérései (2014, 2018) alapján mintegy százötvenmillió 13-15 év közötti gyereknek volt már része valamilyen fajta zaklatásban, és minden harmadik gyereket ért már cyberbullying, azaz valamilyen kellemetlen piszkálódás, bántalmazás, zaklatás az interneten. Az önbeszámolón alapuló adatok azonban nem mentesek a módszertani torzításoktól (pl. van, aki szégyelli a „gyengeségét”, ami miatt kevésbé hajlandó bevallani, hogy érinti az ügy). Ráadásul sok felnőtt ember – tanárok és akár szülők is – normális csoportjelenségnek, diáksínynek vagy a diákok magánügyének tekintik, így az elbagatellizálás miatt is leplezett maradhat. (http 7)

A gyermekek védelme az erőszaktól az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye négy alapelvének az egyike. Ez nagy felelősséggel ruházza fel a szülőket, a szakembereket, az intézményeket és az államot is. Fontos hangsúlyozni azonban, hogy a gyermekek elleni erőszak megelőzhető és semmilyen körülmény között nem elfogadható. Sajnos ennek ellenére világszerte, hazánkban

is, rengeteg gyermek találkozik naponta az erőszak valamelyik formájával áldozatként, szemtanúként vagy akár elkövetőként is. (COLOROSO, 2014)

Szakemberek az iskolai erőszak ellen

A szülők fokozott figyelme mellett a pedagógusoknak, óvodai – iskolai szociális segítőknél is kiemelkedően fontos szerepük van a bullying megelőzésében és kezelésében. A megfelelő eszközök ismeretével a szakemberek sokat tehetnek azért, hogy az osztály olyan közösséggé fejlődjön, amelyben nincs helye bántalmazásnak.

A szakirodalomban egyetértés van annak tekintetében, hogy a pedagógusok szerepének fontossága elvitathatatlan a bántalmazás csökkentésében, abban azonban nincs konszenzus, hogy pontosan milyen módon kellene szerepet vállalniuk ebben. A tanári jelenlét hiánya, illetve a kezelési hajlandóság alacsony mivolta jelentős mértékben meghatározza a bántalmazás bekövetkezésének valószínűségét. A tanári odafigyelés képes alacsonyan tartani a bántalmazást, míg ahol a bántalmazó viselkedés elfogadottnak minősül, az erőszak jelentősen gyakoribb. (SZÉKELY, 2018)

A tanári attitűdök talán legfontosabb dimenziójaként kell megemlíteni az egyes bántalmazási formák súlyosságának megítélését. Ebben sajnos a kutatások kevés bizakodásra okot adó eredményt produkáltak, mert a tanárok gyakran nem tekintik a kapcsolati, vagy indirekt bántalmazási formákat bántalmazásnak, holott ez utóbbinak hosszabb távú és súlyosabb következményei lehetnek, mint más, könnyebben felismerhető bántalmazási formáknak. Emellett az sem példanélküli, hogy a pedagógusok normálisnak tekintik a bántalmazást, teret nyitva az agresszió további megjelenésének. A szakirodalom alapján sok egyéni tényező is szerepet játszhat abban, hogy egy pedagógus mennyire tud, vagy szeretne beavatkozni a bántalmazásba. Kiemelkedően fontos tényezőnek bizonyul az empátia, valamint a diákokhoz való pozitív viszonyulás. A pedagógusnak nehéz dolga van a bántalmazás felismerésében, annak súlyosságának megítélésében, és a gyakorlatban sokszor egyáltalán nem egyértelmű, hogy indokolt a közbelépés vagy sem.

Buda és Péntek (2010) arra is felhívja a figyelmet, hogy a túlreagálás ugyanolyan komoly problémákat okozhat egy-egy osztály életében, mint a bántalmazásra adott reakció elmaradása. A kutatások mégis arra jutnak, hogy a pedagógusok az indokoltnál kevesebb esetben avatkoznak közbe, annak ellenére, hogy a közbelépésben való felelősségüknek tudatában vannak. Sokol és munkatársai (2016) arra hívják fel a figyelmet, hogy a ritka közbeavatkozás gyakoribb bántalmazáshoz és alacsonyabb segítségkérő hajlandósághoz vezet. Sokol és munkatársai (2016) kutatásai azt találták, hogy a dühössel szemben a szomorú és ignoráns áldozat jóval kevésbé volt hibáztatva, valamint a dühös áldozat jellemzően kevesebb segítségre is számíthatott. Meghatározó faktornak bizonyul továbbá az áldozat neme is: a pedagógusok jellemzően mélyebb érzelmi involválódást mutatnak és az áldozatnak magasabb stresszfaktort tulajdonítanak, ha lányok közötti konfliktusról van szó, emellett – fizikai bántalmazás esetén – hajlamosak magasabb 'komolysági' faktort tulajdonítani az esetnek, mint a fiúk között zajló hasonló konfliktusoknak. Nem mondható el ugyanez a verbális bántalmazásról, abban az esetben a helyzet súlyosságának megítélését nem befolyásolja az érintett neme. Garner (2017) ehhez hasonlóan kutatásai során azt találta, hogy a bántalmazást nagyobb mértékben tekintik normálisnak a pedagógusok, ha fiúk között történik, mint ha lányok között. A bántalmazó

hibáztatásának valószínűségében pedig a pedagógus neme tűnik szignifikáns változónak: női tanárok nagyobb eséllyel hibáztatják a bántalmazókat, mint a férfiak.” (SZÉKELY, 2018: 10-12)

A Sokszerűség Oktatási Munkacsoport³ kutatása⁴ szerint, mely a 2019/2020-as tanév szakemberi tapasztalatait összegzi az iskolai zaklatás és kirekesztés terén, leggyakrabban a szóbeli, verbális zaklatással találkoztak az iskolákban dolgozó pedagógusok, óvodai, iskolai szociális segítők, iskolapszichológusok, szakemberek. Ez a tapasztalat összhangban van más kutatások eredményeivel, és az is elmondható, hogy ez a legkevésbé észrevehető bántalmazási forma. Nem hogy látható nyomot, a gyermek, fiatal viselkedésének megváltozását pedig gyakran írják a kamaszkor számlájára. A munkacsoport kérdőívét kitöltő szakemberek 35%-a tapasztalt társas zaklatást a gyerekek között, mint a második leggyakoribb jelenséget. Fizikai zaklatást a válaszadók 23%-a gyakran tapasztal az intézményben, ahol dolgozik, 33%-uk pedig időnként. Végül az internetes zaklatás, bántalmazás zárja a sort, nagyon gyakran a kitöltők 15%-a tapasztalja. A látenciában maradt esetekről természetesen nincs adat. A tapasztalatokat kiegészíti az a sokatmondó kijelentés, miszerint a válaszadók 39%-a egyáltalán nem, vagy inkább nem tartja felkészültnek az iskolát, ahol dolgozik, az iskolai erőszak kezelésére. (Sokszerűség Oktatási Munkacsoport, 2020)

A pedagógusok mellett – ahogy a fenti jelentés is utal rá – az óvodai, iskolai szociális segítők szakemberek a jelenséggel leginkább kapcsolatba kerülő személyek. Az óvodai, iskolai szociális segítség 2018 óta a Család- és Gyermekjóléti Központok által kötelezően ellátott feladat. A tevékenység célja a 2018 augusztusában, Emberi Erőforrások Minisztérium által kiadott Szakmai ajánlás szerint az, hogy a szociális segítők munkákkal eszközeivel támogatást nyújtson a köznevelési intézménybe járó gyermeknek, a szülőknek, valamint a köznevelési intézmény szakembereinek. E tevékenysége során alkalmazza az egyéni, csoportos és közösségi tevékenységek eszközeit, melyek során kifejezetten célja, hogy a gyermek veszélyeztetettségét prevenciós eszközök alkalmazásával kiszűrje. (EMMI Szakmai Ajánlás, 2018) Az óvodai, iskolai szociális segítők tehát – a pedagógussal vállalva – fontos szereplője az iskolai bántalmazás, erőszak, zaklatás megelőzésének és kezelésének.

Tapasztalati és kooperatív tanulás

„Már Piaget azt mondta a múlt század húszas éveiben, hogy „a tudást nem lehet csupán ’átvinni’ a tanár fejéből a tanuló fejébe”. Egészen biztos, hogy maradandóbb tudásra tehetünk szert, ha az információk megszerzése élményekkel is párosul: együtt játszva, tevékenykedve, a

³ A Sokszerűség Oktatási Munkacsoport különböző civil szervezetek és szakemberek együttműködésével jött létre; célja, hogy támogassa a sokszerűség-oktatást és a bullying-ellenes fellépést a magyar iskolák mindennapjaiban. Az együttműködők különböző kisebbségekkel, sérülékeny csoportokkal, gyermekjogokkal, emberi jogi képzéssel foglalkozó szervezetek (pl. Amnesty International Magyarország, Békés Iskolák Program, Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány stb.) képviselői, akik szeretnék átadni tapasztalataikat, tudásukat az oktatás szereplőinek. 2020 májusában kérdőíves kutatást indított a szervezet, hogy feltérképezze az iskolai zaklatás és kirekesztés megelőzésével, valamint kezelésével kapcsolatos tapasztalatokat és szükségleteket a pedagógusok, iskolapszichológusok, iskolai szociális segítők és más iskolai dolgozók körében. A kérdőívet közel 500 fő töltötte ki. ([http8](http://8))

hallottakat, tanultakat azonnal ki is próbálva.” (BARCY, 2012:82) Ez az alapgondolat hatotta át az érzékenyítő doboz köré tervezett foglalkozást.

Kolb (1984) szerint a tanulás olyan folyamat, melynek során a tapasztalat alakul át tudássá. Ennek az egyén nem passzív elszenvedője, hanem aktív alakítója, amikor is maga befolyásolja a folyamatot.

A téma mélysége (bántalmazás, erőszak), az átadandó értékek, szemléletmód indokolja egy olyan módszer kialakítását, mely az eltérő szociokulturális háttérrel rendelkező diákok mindegyikét bevonja a folyamatba. Szintén fontos érv a tapasztalati tanulás mellett, hogy a változás elsősorban a szemléletmódot, a kérdésről való gondolkodást célozza, készségek szintjén elvárt, ezért a tapasztalati tanulás csoportos kereteiben kialakítható személyközi viszonyok újabb felületet nyitnak a tanulásban. (BARCY, 2012) Ezek a gondolatok összecsengenek a Wenger (1998) által felállított elmélettel. Wenger (1998) szerint a tanulás, mint kognitív folyamat és a társas közeg (szociális környezet) nem választhatók el egymástól, a kettő csak együttesen értelmezhető. Szerinte, mivel az ember társas lény, a közösségben formálódik az a tudás, ami a kompetencia megjelenését, az elkötelezettséget és az új felismeréseket eredményezi. Tudás tehát csak a világban való aktív részvételből származhat.

Illeris (2003, 2007) szerint a tanulást holisztikus szempontból lehet csak értelmezni, hiszen kognitív, érzelmi és szociális erőterben egyszerre zajlik a folyamat. Jarvis (2006, 2007, 2008) szintén azt állítja, hogy a tanulás olyan egész életen át tartó folyamatok kombinációja, amely során biológiai, fizikai valója az egyénnek, illetve az elméje (ami tudás, készségek, attitűdök, érzelmek összessége) átél egy szociális helyzetet, melynek során átalakul, így egy folyamatosan változó, tapasztaltabb személyt eredményez.

Ezeket az elméleteket jól összegzi Barcy (2012:83-84) munkájában:

- „minden résztvevőt be lehet és be kell vonni a munkába, figyelemmel az egyéni különbségekre, tempóra;
- a feladatok formája és módszere nagyon változatos, motiváló, érdeklődést kiváltó, élményszerű részvételt kell, hogy lehetővé tegyen;
- a tevékenységek mind a jobb, mind a bal agyféltekét vegyék igénybe (manuális és mozgásos, vizuális, auditív, verbális aktivitások);
- a résztvevők egymással folyamatos interaktív kapcsolatban legyenek, a visszajelzések is azonnaliak, folyamatosak, az éppen aktuális történésekre (az „itt és most”-ra) vonatkozzanak.”

Az ezekkel a jellemzőkkel bíró folyamatoknak értelmi (emlékezet és mentális összefüggések felépítése), érzelmi (témához való viszony változása), akarati (motiváció, hatalommal való felruházottság élménye, empowerment), magatartásbeli (viselkedés) és szociális (társas készségek fejlődése) hatásai lehetnek. (BARCY, 2012: 83–84)

A fenti tapasztalati tanulási elméleteken kívül a doboz köré épített foglalkozás használja és épít az Aronson (2009:72) által leírt mozaik módszerre, illetve Kagan (2001) kooperatív tanulási módszereire is. E kettő módszer a szociális környezet fontosságát hangsúlyozza. Mindkettő alapját a társas helyzet, a másokkal való együttműködés adja, ami akkor valósul meg jól, ha a társas helyzetben együttműködni kénytelen személyek, konkrét tapasztalatokkal, tudásokkal rendelkeznek egymásról, megismerik egymást, és ezáltal kialakul a másik értékeinek megbecsülése, a tisztelet egymás felé. Az iskolai erőszak, a bántalmazás problémaköre pedig csak és kizárólag ilyen alapokkal bíró eszközökkel, módszerekkel rendezhető, a helyzet kulcsát

adó szemlélődő szereplők ezáltal mozdíthatók ki szerepükből és aktivizálhatók az áldozatok mellett. A doboz és a köré épített foglalkozástervezet kialakítása során cél volt minden résztvevő bevonása, a változatos feladatok kialakítása, melyek mind a jobb, mind a bal agyfélteke aktivitását igénylik, illetve olyan, a gyerekek érzéseire ható gyakorlatok létrehozása, melyek a témához való viszony megváltozását eredményezik. Fontos szempont volt, hogy a gyakorlatok során együttműködésből szülessenek meg az eredmények. Összességében tehát a tapasztalati tanulás és a kooperatív tanulás elemeit felhasználva jött létre a foglalkozástervezet.

Az érzékenyítő doboz bemutatása

A következőkben bemutatott doboz közös projektmunka eredménye, melynek fejlesztésében pedagógus, gyógypedagógus és szociálpedagógus alapképzésben tanulók vettek részt, a „használati utasítás”, a hozzá kapcsolódó foglalkozásterv kialakításában pedig általános iskolás gyermekek, illetve az interprofesszionalitás alapelvét fókuszban tartva, pedagógus, gyógypedagógus és szociálpedagógus csoporttársak. Az. 1. és 2. kép ábrázolja a dobozt.

1. kép: érzékenyítő doboz

Forrás: saját kép

2. kép: érzékenyítő doboz

Forrás: saját kép

A doboznak két oldala van; az egyik oldalon a bántalmazó felet láthatjuk. A kép azt mutatja, hogy egy kisfiú épp bánt egy kislányt. Tehát a kép segíthet megérteni a gyerekeknek, hogy mit is jelent az, ha valaki bántalmazó. A felirat ezen az oldalon az, hogy: „Képzeljétek magatokat

annak a helyébe, aki bánt másokat. Félhet attól, hogy nem elég jó; őt is bánthatják máshol. Szerinted mit érezhet? Mind egyenlők vagyunk!” Tehát ez az oldal megmutatja, hogy a bántalmazó fél is félhet valamitől, és ezért bánt másokat.

A másik oldalon a bántalmazott felet láthatjuk. A képen egy kislány van, aki eltakarja az arcát, mivel fél. Itt, aki belenéz a dobozba, láthatja, hogy milyen rossz annak, akit bántanak. A felirat pedig az, hogy: „Képzeljétek magatokat annak a helyébe, aki minden nap félve lép az iskolába. Fél a bántó társaitól; a véleményektől és az érzéstől, hogy nem elég jó. Szerinted mit érezhet? Mind egyenlők vagyunk!” Tehát ezen az oldalon a gyerekek átérezhetik annak a helyzetét, akit bántanak.

A doboz önmagában azonban – bár tapasztalatunk szerint kiváló figyelemfelkeltő eszköz – nem ösztönzi a gyerekeket az attitűd megváltoztatására, átgondolására. Az érzékenyítő doboz tehát csak értő kezekben – pedagógus, iskolai/óvodai szociális segítő stb. –, és megfelelő foglalkozásba helyezve válik igazán hasznos és hatékony eszközzé.

Az érzékenyítő doboz és használatának kialakítása

Alapkérdésként fogalmazódott meg, hogy „hogyan alkalmazható hatékonyan az érzékenyítő doboz az iskolában”?

Fontos volt, hogy a dobozzal tartott foglalkozások során minden gyereket kezdjen el foglalkoztatni a téma, megértsék, miről szól a bántalmazás. Rájöjjenek saját élményű gyakorlatok során, hogy mik a jelei az erőszaknak, hogyan segíthetünk egy bántalmazottnak, mik a megoldások, kik nyújthatnak segítséget ezekben az esetekben. Olyan foglalkozásterv kialakítását célozta a fejlesztés, amely könnyen alkalmazható a szakemberek számára, és minél több szakterület (pedagógia, szociális munka, gyógypedagógia) tudását integrálja a témával kapcsolatban.

Az érzékenyítő dobozt és a hozzá tartozó programot pedagógus, gyógypedagógus és szociálpedagógus alapképzésben résztvevő csapat találta ki. A cél egy olyan szemléltető eszköz alkotása volt, ami hatással bír a tanulókra, elindítja bennük a témával való foglalkozás vágyát, felkelti az érdeklődést, ezáltal megelőzve a bántalmazás gondolatát, érzékenyítve mások iránt a tanulókat, illetve ha már jelen van a probléma, segítve a problémamegoldást. Emellett fontos cél volt, hogy a dobozt több szakterület képviselője is alkalmazni tudja. Ne csak a pedagógus, hanem például az óvodai/iskolai szociális segítő is, mivel az iskolai erőszak, bántalmazás több szakember együttes összefogásának eredményeként preventálható jól és/vagy oldható meg, tehát interprofesszionális együttműködés szükséges hozzá. „Az interprofesszionális munka lényegét többféle hasonlattal is meg lehet határozni. Példa erre a puzzle-kirakós hasonlat, ami arra utal, hogy egyetlen szakma képviselője sem nélkülözhető, mindenkinek megvan a maga helye, szerepe, és ha egy elemünk hiányzik, akkor nem lehet teljes és tökéletes a képünk. Az interprofesszionális munka tehát két vagy több, különböző foglalkozás képviselőinek időleges vagy hosszabb távú vállalkozása, együttműködése. A csoportdinamika jótékony hatása segítségével a közreműködő szakemberek a tudásukat megosztják egymás között egy közösen meghatározott cél vagy ügy elérése érdekében. Ezek után közösen határozzák meg és döntenek el, hogy milyen kreatív eljárasmódokat alkalmaznak. Nagy előnye, hogy oldani tudja a merev szakmai kereteket, szélesebb dimenziókat is figyelembe tud venni, ami miatt erőteljesebb hatást

gyakorol.” (BUDAI, 2009:91) Mind a doboz és a hozzá tartozó foglalkozástervezet kialakítása, mind pedig a használata során az interprofesszionális együttműködés került fókuszba.

A doboz köré épített foglalkozástervezet kialakítása lépcsőzetesen zajlott le. Első fázisa során 16 hallgatótársal (szociálpedagógus, gyógypedagógus és tanító) atipikus ötletbörzét tartottunk a doboz alkalmazásáról. Második lépésként kérdőív összeállítására és kiküldésére került sor, szintén ebben a témában, amit további hallgatótársak töltöttek ki. Az így nyert tapasztalatok alapján készült el a tanítási óratervezet, ami két általános iskolai osztály, a győri Széchenyi István Egyetem Öveges Kálmán Gyakorló Általános Iskola 4. b. osztályának és a Kossuth Lajos Általános Iskola 6. a. osztályának segítségével egy-egy 45 perces tanóra keretében kipróbálásra került.

Az ötletbörze egy rendezvény keretében zajlott le, 2022. 02. 22-én, a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Karán. A rendezvény célja az volt, hogy bemutassanak több érzékenyítő témájú projektet, amelyek iskolákban is alkalmazhatóak. Ezek után a program résztvevői különböző tematikus asztalokhoz csatlakozhattak, ahol közelebbről is megtekinthették, kipróbálhatták az elkészült eszközöket. Az érzékenyítő doboz is bemutatásra került, majd ezt követően a tematikus asztalnál készült el az ötletbörze. Az asztalhoz leülő 16 fő kipróbálta az eszközt, majd célzott kérdések mentén a foglalkozástervezet kialakításával kapcsolatos véleményeket kértünk tőlük. Fő kérdések voltak: hogyan alakítaná ki a környezetet, a termet, ahol a gyerekeknek bemutatja a dobozt; mennyi idős gyerekeknél lehetne a dobozt bemutatni; hogyan mutatná be a dobozt (csak önmagában, más gyakorlatokkal, más szemléltető eszközökkel együtt stb.); hogyan vezetné fel a témát, majd hogyan összegezné a gyerekek számára.

A résztvevők elsőként azt a korosztályt határozták meg, ahol leghatékonyabban lehetne alkalmazni az érzékenyítő dobozt. Mindannyian egyetértettek abban, hogy általános iskolában alkalmazható először az eszköz, hiszen akkor már koruk alapján elég érettek a téma megértésére és körüljárására. Azt is fontosnak tartották mindannyian, hogy az általános iskolákban minél előbb, tehát még alsó tagozaton el kell kezdeni foglalkozni a témával, például egy osztályfőnöki óra keretében. Úgy gondolták, hogy semmiképp sem a szokásos padosorban üljenek a tanulók, egyrészt mivel ez nem egy szokványos tanóra, nem szokványos, meghittebb témával, ami esetében jobb, ha egy közeli, bizalmi légkört alakítunk ki. Másrészt helyigényes feladatok is szóba kerültek, így egy székekből álló kör kialakítását javasolták. Mindenképpen egy érzelmekkel teli tanóra szervezését javasolták, hogy elindítsa a gyerekekben az iskolai bántalmazás témájáról való gondolkodást. Elsőként a fogalom definiálását és a szereplők azonosítását tűzték ki célul a résztvevők. Ennek fényében a tanóra kezdetére egy érzékenyítő történetet javasoltak, aminek tartalmát és szövegét később találtuk ki. A különböző szemléltetési módok, hasonlatok alkalmazása is ekkor jött szóba és különböző, bántalmazással kapcsolatos szituációk eljátszása is felmerült. Munkaformák közül a csoportmunkát hangsúlyozták ki, hiszen bizalmi légkört kell teremteni, amiben komfortosan érezhetik magukat a gyermekek. Ezekkel a kritériumokkal a résztvevők mindegyike a tapasztalati tanulás módszertanát és eszköztárát írta körül, mely a fentiekben ismertetésre került. A résztvevők különböző szakmai előképzettsége lehetővé tette, hogy különböző tudásaikból azokat az elemeket javasolják és emeljék be a foglalkozásterv-javaslatba, mely a saját módszertanuk szerint előre viszi a folyamatot. A pedagógus hallgatóktól elsősorban a kooperatív

módszertanra, illetve a tanulók különböző kommunikációs csatornáin keresztül „üzenetküldésre” érkezett javaslat (mese – audio, interaktív tábla és doboz – vizuális, doboz, kendő – tapintás), míg a szociálpedagógusok elsősorban a tartalmi elemek befolyásolására törekedtek (mit érdemes a gyerekeknek átadni?), illetve a szociális csoportmunkáról való ismereteiket javasolták beépíteni a foglalkozástervezetbe (a gyakorlatsor strukturálására tettek javaslatokat). Minden szakma tehát a saját nézőpontjából, egy cél érdekében közelítette meg a témát és tudásának, tapasztalatainak javát adta a foglalkozástervezet kialakításához. Ez a fentiekben ismertetett interprofesszionális együttműködés lényege.

Az érzékenyítő dobozról szóló kérdőívet 25 fő töltötte ki, 20 nappali tagozatos, 5 levelezős hallgató. A kérdőív kérdései megegyeztek a fókuszcsoporton alkalmazott kérdésekkel. Másod- és harmadéves hallgatóktól érkezett a legtöbb választ. A válaszadók a már korábban említett okokból különböző szakok hallgatói: tanító, gyógypedagógia, szociálpedagógia és ápoló szakokról érkeztek a válaszok. A legtöbb kitöltő tanító szakon tanuló hallgató volt. A kérdőív célja – a fókuszcsoporthoz hasonlóan – a dobozhoz tartozó módszertani javaslatok minél pontosabb meghatározása volt.

A tanórai feldolgozás kapcsán 5 fő válaszolta, hogy körbeadná a dobozt a tanórán, 3 fő, hogy a foglalkozás vezetője vigye körbe a dobozt, 4 fő pedig azt gondolja, hogy több dobozt is kellene készíteni, így a gyerekek kiscsoportokban tudnának vele foglalkozni. A kitöltők fele adta azt a választ, hogy egy dobozt vinne be a tanórára, amit a terem közepére tenne, és mindenki abba nézhetne bele egyesével. 5 fő szerint csak felső tagozaton, 20 válaszadó szerint pedig 3. és 4. osztályban lehetne leghatékonyabban foglalkozni a témával. Arra a lehetőségre, hogy első-második osztályban mutassuk be a dobozt, senki nem szavazott. Eredetileg osztályfőnöki vagy etika órán képzeltük el a doboz bemutatását és az ezzel való foglalkozást, és a véleményünket alátámasztották a kérdőív kitöltői, hiszen túlnyomó többségben ők is ezt javasolták.

A tanóra menetéhez a kérdőívben is különböző javaslatok születtek. A kitöltők többsége bevezető beszélgetéssel kezdené az órát. Sokan történeteket, videókat, meséket is bevonnának a tanórába, hogy jobban érzékenyítsék a gyermekeket, és rengetegen javasolták szituációs játékok eljátszását is. Többen emeltek ki kérdéseket, amiket mindenképpen fontosnak tartanak, hogy elhangozzanak a feldolgozás során: „Mit tehetünk, ha az egyik társunkat bántják? Ha bántanak, kinek tudsz szólni?”, „Mit gondolsz, vajon miért bántják egymást a gyerekek?”, „Mi a bántalmazás?”, „Hogyan segíthet a helyzeten egy kívülálló, másik osztálytárs, vagy valaki, aki egy ilyen helyzetet lát?”

Rákérdeztünk arra is, hogy használnának-e más eszközt a tanórán az érzékenyítő dobozon kívül. Akadtak olyan válaszadók, akik kizárólag az érzékenyítő dobozt használnák az órán, de természetesen sokan mást is bevonnának. Például bábjátékot, a szituációs játékokhoz maszkokat, videókat, meséket és interaktív tananyagot is. Van, aki szókártyákat vinne be a tanórára és a bántalmazóra és bántalmazottra jellemző tulajdonságokat, viselkedésmódokat válogatná szét a gyerekek.

Összefoglalva elmondható, hogy rengeteg kiváló ötlet született mind az ötletbörze, mind a kérdőív során, amik bekerültek a foglalkozástervezetbe.

A foglalkozástervezetet a szociális csoportmunka módszertanának megfelelően három szakaszra bontottuk⁵: orientálás (témára való „ráúsztatás”), munkafázis és lezárás (RUDAS, 2007). Terveink szerint az orientálás fázisában először a környezeti feltételek megteremtése és a bemutatkozás történjen meg. A székek körberendezésében fontosnak tartottuk, hogy a gyerekek is bevonásra kerüljenek, azt feltételezve, hogy jobban a csoport tagjának érzik magukat, ha együtt teremtik meg az egységet. Ezután nyitott kérdés(ek) formájában, brainstorming technikával terveztük megalapozni a témát (ki-mit tud a bántalmazásról, erőszakról? mit jelent a szó? kik lehetnek a szereplők? mi történik ilyenkor? stb.). Azokban az osztályokban, ahol nem olyan közlékenyek a gyerekek, vagy nincs a témához hozzáfűznivalójuk, lényegesnek tartjuk, hogy segítsük a gyerekeket például a történetmesélés eszközével. A foglalkozásvezető felolvass egy előre megírt történetet, amelyben jelen van a bántalmazás. Azokban az osztályokban, ahol a nyitott kérdések jól működtek, és a gyerekek a tapasztalataikra alapozva azonosítani tudták az iskolai erőszak alapfogalmait, a történetmesélés már a munkafázis része lehet, a gyerekek akár már megoldási módszereken is gondolkodhatnak. Azokban a helyzetekben viszont, ahol a gyerekek a felvezető kérdések nyomán nem tudnak sok mindent elmondani, a történetmesélés az orientáció része maradhat: segít az alapfogalmak tisztázásában (a helyzet szereplői, az erőszak formája, a szereplők érzései stb.).

A munkafázis során lényeges, hogy maga a doboz kerüljön a középpontba, ugyanakkor több olyan gyakorlat is bevonásra került a foglalkozástervezetbe, melyek jól kiegészíthetők, vagy akár helyettesíthetők a doboz funkcióját akkor, amikor egy olyan gyermekcsoporttal találkozunk, akiknek az érdeklődését nem kelti fel az eszköz. A dobozhoz kapcsolódóan két irányvonalat tartunk fontosnak, hogy hangsúlyozásra kerüljön: egyrészt az iskolai erőszakban résztvevők érzései és motivációi – vajon mi az oka, hogy abban a helyzetben úgy cselekednek? –, ezzel megteremtve az egymás iránti érzékenyítést; másrészt pedig az egyenlőség hangsúlyozása – senkinek nincs joga mások bántására csak azért, mert a másik különbözik tőlük. A doboz képeinek megtekintése, az, hogy kézzel fogható, tapintható, olvasható a felirat, és közben beszélgetünk is róla, a gyermekek számára, azt feltételezzük, hogy motiváló hatással bír az aktivitást tekintve.

A munkafázisba ezen kívül tervezésre került:

- a papírlap összegyűrése – kisimítása gyakorlat (a bántó szavak és cselekedetek nehezen hozhatók helyre);
- egy szociolabor gyakorlat, ami színes és fekete kendők székre kötésével hangsúlyozza a pozitív megerősítések és a negatív visszajelzések kontrasztját, és mutatja meg, hogy mennyire fontos a csúfolódás, verbális agresszió felváltása a dicsérettel;
- egy interaktív feladat (elérhetősége: <https://wordwall.net/hu/resource/30641841/b%c3%a1ntalmaz%c3%a1s>);
- valamint szituációs játékok.

A lezárás fázisa gyerekek általi összefoglalást (Mit viszel haza a tanóráról?) és a legfontosabb pontok ismétlését tartalmazza.

⁵ Míg az érzékenyítő doboz kialakításában 4 fős, tanító, gyógypedagógus és szociálpedagógus hallgatóból álló csapat vett részt, az eszközhöz csatolt foglalkozástervezet kialakításában és az iskolai tesztelésben két fő, gyógypedagógus és tanító hallgató, a többes szám használata ezért indokolt.

A foglalkozástervezet kialakítása során 45 percet magában foglaló gyakorlatsorra törekedtünk, valamint arra, hogy a gyerekek a tapasztalati tanulás módszerével szerezzenek ismereteket a témáról. Véleményünk szerint, a fentiekben ismertetett elméletekre alapozva, a tapasztalati tanulás módszerével feldolgozott témák, ahol a gyermek saját élményt és tudást kap egyszerre, hosszabb távon rögzülő ismereteket eredményez.

Bár a fent tervezett gyakorlatsor nem fér bele egy tanórába, mégis lényeges volt számunkra, hogy "túlkészüljünk" a meghatározott időtartamot, hiszen az osztályok, illetve a gyerekek nem egyformák, ami egyik csoportban működik, a másikban nem, fontosnak éreztük tehát, hogy legyen más is a tarsolyunkban, és a gyakorlatok felcserélhetőek legyenek.

Előzetes célunk volt, hogy az egész foglalkozás során kellemes, bizalmi légkört teremtsünk meg. Így azt terveztük, hogy mi is a körben ülünk a gyerekek között, nem pedig a táblánál állunk. Így barátságosabbnak, közvetlenebbnek érzik a tanulók a foglalkozásvezetővel való viszonyt és bátrabban hozzá mernek szólni a témához, könnyebben megnyílnak. Ha bátortalanok, segítő kérdéseket tehetünk fel, így segíthetjük a válaszájukat. Fontosnak tartottuk, hogy bátran térjünk el az időtervtől, főleg, ha a gyerekek nagyon megnyílnak, saját életükből hozott példákat hoznak fel, hagyjuk őket beszélni. Ha ez a tapasztalat, akkor feladatokat is ki lehet hagyni, mindenképp fontosabb, hogy kellően megvitassuk a véleményüket és megfelelően reagáljunk a válaszaikra, saját példáikra.

A bántalmazás fogalmát, az életkori sajátosságokat figyelembe véve érdemes definiáltatni. Például: „A bántalmazás egy érzelmi vagy testi rossz bánásmód, elhanyagolás, mely az emberek/gyermek test és/vagy lelki egészségének sérelmét eredményezi. Az egész életre nagy hatással lehet.” Ha úgy véljük, hogy a gyerekek saját maguk is meg tudnak fogalmazni egy definíciót, még jobb, ha ők alkotják ezt meg. Fontos az egész foglalkozás alatt hangsúlyozni, hogy mindig van megoldás és segítséget is mindig lehet és nagyon fontos is kérni. A fenti alapelvekkel, értékekkel és gondolatokkal felvértezve következett a harmadik lépcső, a doboz és a kialakított foglalkozástervezet tesztelése, kipróbálása. A kísérlet, mint társadalomtudományi kutatási eszköz különösen alkalmas olyan kutatások módszerének, melyek kisszámú és jól körülhatárolható fogalommal és feltevéssel dolgoznak. Szintén jól alkalmazható kiscsoportos interakciók vizsgálatára egy pontosan meghatározott témával kapcsolatosan. (BABBIE, 1998) Ugyanakkor mi nem rendelkezünk a kísérlethez szükséges erőforrásokkal (elegendő számú megfigyelő, akik pontosan rögzítik az elhangzottakat, vagy kontrollcsoportos vizsgálati feltételek stb.), ezért a gyermekcsoportokkal csupán az eszköz és a foglalkozástervezet tesztelésére vállalkozhattunk.

Az érzékenyítő doboz tesztelése

A harmadik fázis során az érzékenyítő dobozt és a hozzá kapcsolt foglalkozástervezetet két iskolában is kipróbáltuk. Mindkétszer egy 45 perces óra keretein belül tartottuk meg a tervezett foglalkozásokat.

Az első óra 2022. április 7-én került megtartásra a Széchenyi István Egyetem Öveges Kálmán Gyakorló Általános Iskolában. A 4. b. osztály osztályfőnöki óráján kaptunk lehetőséget a kipróbálásra. Az osztályfőnök nagyon örült neki, hogy ilyen fontos témával fogunk foglalkozni az osztályával.

A 30 fős osztályból 22-en voltak jelen, így nem volt túlságosan nagy a létszám. 13 fiú és 9 lány. Nagyon segítőkészek, kommunikatívak, együttműködők és interaktívak voltak a gyerekek. A kérdéseinkre nagyon sokan jelentkeztek, de mindig megvárták azt, hogy felszólítsuk őket. Jól szocializált, könnyű csoport volt.

A gyerekeknek nagyon tetszettek a feladatok, beleélték magukat és élvezték őket, mindig akadt önként jelentkező és elkezdtek behozni a saját történeteiket. Ez azt mutatta számunkra, hogy a feladatok érthetőek, és saját tapasztalataikhoz kötik az elhangzottakat.

A bántalmazásra nagyon jó definíciót hoztak, így láttuk azt, hogy egyáltalán nem ismeretlen számukra ez a kifejezés. A történetet csendben végighallgatták, majd elmondták, hogy ők hogyan segítettek volna a bántalmazott kislánynon. Ezután a papírlapok összegyűrése következett, amit nagyon élveztek. Módszertani szempontból jobb lett volna, ha nem csoportosan gyúrnak össze egy papírt, hanem párban, mert így jobban megtapasztalhatták volna a gyűrés és kisimítás élményét, erre a következő alkalommal már tudatosan készültünk. A lényegét így is sikerült megérteniük, tehát azt, hogy a bántalmazott soha nem tud igazán meggyógyulni lelkileg.

A székes játékot még ennél is jobban élvezték. Az elején nehezen választották ki a kendőket és azt, hogy mit mondjanak. Legközelebb jobban figyelünk arra, hogy egyesével menjenek ki a székekhez, hogy hallják egymás bántó és dicsérő mondatait. A legtöbben dicséretet fogalmaztak meg, de volt, aki sértő kifejezéseket mondott, sőt még az is eszükbe jutott, hogy a fizikális bántalmazást választják, így például megütötték a széket. Arra a kérdésre, hogy hogyan gyógyítsuk meg a fekete széket, azt válaszolták, hogy kössük össze a színes székekkel, így jelképezve azt, hogy mindig segítsünk a bajba jutott társainkon.

A következő feladat volt a munka fő része; az érzékenyítő doboz. A gyerekek kíváncsian várták, hogy belenézhesse a dobozba, már amikor behoztuk a terembe, akkor felkeltette a figyelmüket. Körbeadtuk nekik, így mindenki kézbe vehette. A 22 fő esetében kicsit lassan ért körbe a doboz, ezért a többiek, akikhez még nem jutott el, türelmetlenkedni kezdtek. Őket kérdésekkel próbáltuk lefoglalni. A tanulság az volt, hogy ekkora létszámú osztályban érdemes több dobozt alkalmazni és kiscsoportban dolgoztatni vele a gyerekeket.

Az interaktív táblán való feladat is nagy sikert aratott. Mindenki jelentkezett, hogy szeretné a képeket a helyére tenni. Könnyen rájöttek, hogy ki a bántalmazó, a bántalmazott és a szemlélő. Az utolsó feladat a szituációk eljátszása volt. Itt láttuk, hogy egyáltalán nem ismeretlen számukra a szituációk, biztosan tapasztalták már őket a való életben is. Érdekes volt, hogy a szemlélő szerepkörét nem választotta senki, csak bántalmazó és bántalmazott szerepkörök voltak. Jellemzően a bántalmazók voltak többen, a bántalmazottat mindig csak egy fő játszotta. Az óra utolsó pár percében arra a kérdésre, hogy mi volt az óra lényege, azt a választ kaptuk, hogy nem szabad másokat bántani, és ha látjuk azt, hogy valakit bántanak, akkor mindenképpen segítsünk neki.

A foglalkozást összességében sikeresként értékeltük, a megfigyelőként jelen lévő pedagógus (osztályfőnök) és szociális munkás (egyetemi oktató) is megerősítette ezt. Tanulásként fogalmazódott meg, hogy nagy létszámú osztályok esetében nem lehet minden feladatot végigcsinálni, az eszközök szűkítése szükséges, hogy egy-egy kérdésben jobban el tudjanak mélyülni a gyerekek. Ugyanakkor látható volt, hogy az óra menetének íve megfelelő, a gyerekeknek a korábbi feladatokkal jól megalapoztuk a témára hangolódását és bevonódását, így mire a dobozra került sor, már szabadon beszélgettek a témáról.

A másik iskola, ahol lehetőségünk volt kipróbálni az iskolai bántalmazás témakörében kifejlesztett eszközt és foglalkozást, a győri Kossuth Lajos Általános Iskola volt. Ebben az iskolában az SNI és BTMN besorolást kapó tanulókat integráltan tanítják. 6. osztályba látogathattunk el egy etika/hittan tanóra keretében. Az eleve alacsony létszámú osztályból (15 fő) csak 7 tanuló volt aznap jelen, nekik tartottuk meg a tanórát. Ebben az iskolában a bántalmazás mindennapos, ezt megerősítették az osztályba járó diákok is. A résztvevők között szinte kizárólag túlkoros, figyelemhiányos tanulókat találtunk, 3 lányt, 4 fiút.

A tanórán nehézség volt számunkra, hogy teljesen máshogy szocializálódott gyerekekkel kellett foglalkoznunk, mint akikkel eddigi tapasztalásaink során találkoztunk. Bátran bevallották, hogy ők bántalmazni szokták egymást, ezekre nehéz volt helyesen reagálni. Az óra vége felé már kicsit komolytalanul álltak a témához, a kellő fegyelmet is nehezen tudtuk megkövetelni tőlük. Az órát azzal kezdtük, hogy egyetemi feladathoz kértük a segítségüket. Örömeinkre szolgált, hogy mindenképpen segíteni szerettek volna, teljes mértékben együttműködtek velünk és meg is nyíltak a tanórán.

Elmondták, hogy az iskolában rengetegszer előfordul a bántalmazás, így nagyon sok mindent hozzáfűztek már az óra elején a témához. Beavattak minket abba is, hogy személyesen ki szokott verekedni, illetve kit bántottak már. Érdekes volt, hogy ők rögtön a fizikai bántalmazással kapcsolatban kezdtek el társalogni, a bántalmazás verbális típusára nekünk kellett segítő kérdésekkel rávezetni őket. A gyakorló iskolában ez fordítva történt, ott a verbális bántalmazással találkoznak legtöbbször.

A bántalmazásról szóló történetünket csendesen végig hallgatták, arra a kérdésre, hogy mit tennének a kislány helyében, azt válaszolták, hogy egy pedagógusnak vagy az igazgatóasszonynak szólnának. Egy fiú mondta, hogy ő a szüleinek szólna, többiek nem értettek vele egyet, hiszen az már késő, csak délután érnek haza. Ebből is látszik, hogy nekik főként a fizikai bántalmazás az életük része. Megbeszéltük, hogy testi sérülés esetében természetesen nem elég a szülőknek szólni délután, de a verbális bántalmazás esetében elég lehet.

A papírlap összegyűrés feladatát már ismerték tik-tokról, ennek ellenére szerették volna megcsinálni. Ezután is sokat beszélgettünk a témáról. Úgy tűnt, teljesen tisztában vannak a bántalmazás következményeivel, példának felhozták az öngyilkosságot és a pszichológushoz járást is. Ennek ellenére bántalmazzák egymást az iskolában. A közösségüket azzal a szóval illették, hogy „viszonylagos”. Ezt azzal magyarázták, hogy ha valakit bántanak az osztályból, akkor az egész osztály kiáll mellette és segít neki, tehát összetartanak, viszont egymást is szokták bántani.

Ekkor módosítottunk a feladatok sorrendjén, az érzékenyítő dobozt vettük elő, mivel rengeteget meséltek a gyermekek, elment a beszélgetéssel, és az eseteik feldolgozásával az idő. A kör közepén fogtuk a dobozt, így nézhetek bele a többiek. Ezután is több példát hoztak a saját életükből, például amikor igazságtalanul bántak velük és őket állították hibásnak egy iskolai esetről.

Az interaktív és a szituációs feladatot kihagytuk és ezek után visszatértünk a székes feladatra. A gyerekeknek nagyon tetszettek a kendők, magukra is felkötötték a színes, dicséretet jelképező kendőket. Tudtak mondani példákat dicséretre és bántásokra is. Majd, hogy megvigasztaljuk a bántalmazott széket, színes kendőket dobáltunk rá és dicséretet mondtunk neki. Mondták, hogy szép lett a szék, de még mindig szebbnek tartották a másikat, amit folyamatosan

dicsértünk és sosem bántottunk. Ez is mutatja, hogy tisztában vannak azzal, hogy örökre ottmaradnak bennünk a bántalmazás nyomai. Érdekes volt, hogy sokan rá szerettek volna ülni a szép, sok dicséretet kapó székre, ezt meg is engedték nekik.

Az órát lezárással és összefoglalással zártuk, majd jutalmakat osztottunk ki nekik. A szünetben a másik osztályból is átjöttek és kérték, hogy ott is tartsunk nekik órát, ez nagyon pozitív visszajelzés volt számunkra.

Ebből a foglalkozásból a rugalmasságot tanultuk meg, a résztvevő gyerekek szükségleteire való reagálást. Mivel ennek az osztálynak a figyelemkoncentráció a feladatokra nehezen megy, ellenben a beszélgetésekre jól reagálnak (ezt a végén vissza is jelezték, hogy szeretik ezeket az órákat), ezért az interaktivitást helyeztük az előtérbe.

Az órán (nem a csoport tagjaként) benn tartózkodott a hitoktató, illetve a csoportkörben, résztvevőként jelent meg az iskolai/óvodai szociális segítő és egy fő szociálpedagógus gyakornok is. Ők nem látszott, hogy zavarnák a gyerekeket. Az óra közepén azonban egy tál zöldséggel bejött egy pedagógus, aki fotókat is akart készíteni arról, hogy a gyerekek körbeállják a tálat. Megtörtént, de utána nagyon nehéz volt a gyerekeket (és magunkat) visszazökkenteni a témába, a legtöbb fegyelmezésre ezután volt szükség. Nagy tanulság tehát, hogy a csoportfolyamat ilyen durva félbeszakítása senkinek nem előnyös.

Összességében megállapítható, hogy mindkét osztályból pozitív élményekkel távoztunk. A gyerekek mindkét helyen megnyíltak, saját példáikat is behozták a tanórára. Ehhez nagyban hozzájárult a bizalmi, barátságos légkör, aminek a kialakítását valóban megkönnyítette, hogy egy körben ültünk mi is a gyerekekkel együtt.

Megtapasztaltuk azt is, hogy néhány esetben kellenek segítő kérdések, és azt is, hogy bátran eltérhetünk a tervünktől. Hiszen sokkal fontosabb, hogy meghallgassuk a gyerekeket, közösen átbeszéljük a tapasztalataikat, ötleteljünk, mi lehet megoldás az adott problémára. A gyerekek minden feladatot élveznek, érdekli is őket a téma, és közben el is gondolkodnak rajta. Mindkét osztályban pozitív visszajelzéseket kaptunk, tetszett nekik az óra. A gyakorló iskolában egyik kisfiú azt mondta óra után: „Ez óratartás 5/5, nagyon jó volt!”

A foglalkozás menetében annyit változtatnánk a tapasztalataink után, hogy a doboz körbeadása alatti időre találnánk ki feladatot a többi gyermek részére. Hiszen mire mindenki megnézi egyesével a dobozt, az rengeteg időbe telik, tapasztaltuk ezt a 22 fős osztályközösségben. Úgy gondoljuk, az lenne a legmegfelelőbb, ha addig a gyerekek post it-ekre leírhatnák a gondolataikat a témával kapcsolatban. Ezeket utána ráragaszthatnánk egy plakátra, amit akár az osztály falára is kitehetünk emlékeztetőként a későbbiekre.

Azt viszont mindkét esetben megállapíthattuk, hogy ismerik a gyerekek a bántalmazást, sokszor találkoznak vele, tisztában vannak a szörnyűségeivel. Tehát ez is alátámasztja a kiinduló gondolatunkat, hogy többet kell ezzel a témával foglalkozni az iskolában, hiszen sokkal többször előfordul, mint gondolnánk. Fontos erről beszélni és lehetőleg megakadályozni az ilyen eseteket. Persze mindent nem tudunk megakadályozni, de már azzal nagy eredményt érhetünk el, ha a gyerekek bátrabban közbe tudnak szólni, meg tudják védeni a másikat, illetve ha saját maguk bátrabban kérnek segítséget.

(Ön)Reflexiók a megtartott foglalkozásokra

Pozitív tapasztalataink ellenére, a fejlődés érdekében, lényegesnek tartjuk néhány szempont kiemelését, amik mentén a továbbiakat érdemes átgondolni.

Először fontos rámutatni arra a tényre, hogy a két gyermekcsoport korában, tapasztalataiban, szociokulturális háttérében jelentős különbségeket mutat. A Gyakorló Általános Iskola 4. osztályát javarészt értelmiségi szülők gyermekei alkotják, osztályuknak koruk teljesen megfelel (9–10 év), és ahogy a leírásban is rámutattunk, jól szocializált gyerekekről van szó. Ráadásul az iskola a Széchenyi István Egyetem gyakorló általános iskolája, ahol a korábbiakban mi magunk is több tanórát megtartottunk már (ha úgy tetszik, „hazai terep”). Ezzel szemben a Kossuth Iskola 6. osztálya 13–15 éves korú gyermekekből álló csoport, az iskola és lakóhelyük szegregációval veszélyeztetett területen helyezkedik el (jelenleg szociális városrehabilitáció zajlik). A csoportban résztvevő legtöbb gyerek SNI vagy BTMN besorolású, akiknek figyelemkoncentrációja és frusztrációtűrő képessége alacsony, élettapasztalatban pedig messze meghaladják a korukat. Mindez a csoportfolyamat során erősen meghatározta a csoport vezetőinek kommunikációját, csoportnak adott instrukciókat. A Kossuth Iskolában sokkal erőteljesebb, autokratább volt a csoport vezetése, illetve egyszerűbb, a gyerekeknek jobban érthető a kommunikáció.

Lényeges különbség és az eredményeket szintén befolyásolja, hogy míg a Gyakorló Iskolában nem működik az iskolai erőszakkal, konfliktusokkal kapcsolatos program (a kötelező iskolai szociális segítő tevékenységén kívül), addig a Kossuth Iskola speciális helyzetéből adódóan tagja a Békés Iskolák Programnak, illetve osztályaiban a Pressley Ridge Alapítvány RE-Education⁶ programja működik. Mindkét program az iskolai erőszakra, a bántalmazás csökkentésére, a konfliktusok kezelésére hatást gyakorló program. A csoportban résztvevők tehát eleve a témára előhangoltan és a csoportmunkára szocializáltan érkeztek a foglalkozásra, magukkal hozva ezen „rutinnak” minden hátrányát. Elméletben mindent jól tudtak, csak a tudás belsővé válása nem történt meg. A foglalkozás ezért csak bizonyos részeiben (és nem a doboz által) tudott sikeres lenni (leginkább a kendős gyakorlat ragadta meg őket, ott megtiszteltetés volt számukra a színes székre ülni).

Már a foglalkozástervezet összeállítása során felmerült a kérdés, mekkora hangsúlyt kell és lehet helyezni magára az érzékenyítő dobozra. Fontos felismerés számunkra is, hogy bár az orientáló és a lezáró fázisban lényeges a más elemek behozatala is (ahogy már említésre került, a módszerek változatossága jobban elősegíti a tanulási folyamatot), a munkafázis során a dobozra kell, hogy kerüljön a hangsúly. Alapkérdés, hogy a „belenézésen” és a látottakról való beszélgetésen kívül, „hogyan is dolgozik az eszköz?”. Lehet-e a dobozból „sztorikockát”, „kíváncsi kockát” stb. csinálni a foglalkozás alatt, vagy egyéb módon alkalmazni. Jelenleg a

⁶ „A Kossuth Lajos Általános Iskola a Pressley Ridge Magyarország Alapítvánnyal kialakult együttműködése keretében a 2010/11. tanévben, szeptember 1-től 4. és 5. illetve november 1-től 2. és 3. évfolyamon kezdve – felmenő rendszerben bevezette a RE-Education nevelési filozófiára épülő, magatartás-és viselkedési nehézséggel küzdő gyerekek oktatási és nevelési képzési szolgáltatását célzó programját. Ez egy komplex nevelési – oktatási program, mely magatartás és viselkedés zavaros, beilleszkedési és tanulási nehézséggel küzdő gyerekek támogatására nyújt megoldást.” (<http://www.kossuthiskola.hu>)

fókusz – bár különböző okokból, de – mindkét esetben „elment” az érzékenyítő dobozról, így az, hogy általa kiváltott hatásról beszélhetünk-e, nem mérhető.

Bár tudattalanul, de az érzékenyítő dobozra készített felirattal, befolyásoltuk a gyerekeket, sugalltuk számukra mit is „kellene” gondolniuk a látott helyzettel kapcsolatosan. Pedagógus hallgatóként sokszor „készen álló” válaszokat adunk a gyerekeknek tanórákon is, ez a viselkedésformánk a dobozzal kapcsolatban is megnyilvánult. Amennyiben valóban asszociációs eszközként célunk használni a dobozt a későbbiekben, a felirat eltávolítása, és a gyerekek csak gyakorlatok általi előhangolása kívánatos lesz.

Összefoglalás

Az iskolai erőszak, a bántalmazás sok esetben, sok gyermek számára az iskolai napok része. Szinte mindenki találkozott vele, hiszen nem csak a bántalmazó és az áldozat, hanem a szemlélő is az események részese. Nagyon sokszor, a sokak által elfelejtett szemlélő tehet legtöbbit a bántalmazás ellen, segíthet az áldozatnak, illetve megállíthatja a bántalmazót.

Jelen tanulmányban az iskolai erőszak, bántalmazás szakirodalomban fellelhető alapfogalmaira és a tapasztalati és kooperatív tanulásra építve alakítottunk ki egy konkrét eszköz köré épített foglalkozási módszertant, a téma preventálását célozva.

Az érzékenyítő doboz elkészítésekor fontosnak tartottuk, hogy a gyerekek ne csak az áldozat szemszögéből, hanem a bántalmazóéból is értelmezzék a bántalmazást. Hiszen mindig komoly oka van annak is, hogy ki és miért válik bántalmazóvá. Tehát célunk, hogy empatikussá váljanak, és átértsék mindegyik szerepkört, megértsék, mi pontosan a bántalmazás.

A több, leendő szakember segítségével elkészült foglalkozás vázlatát a doboz köré építettük fel. Fontosnak tartjuk, hogy legyen egy jól bevált gyakorlatsor, amit akár pedagógus, akár szociális munkás, fel tud használni gyermekek között, fel tudja kelteni bennük az érdeklődést a téma iránt. A tesztelés azt az eredményt hozta, hogy az általunk kitalált doboz és a köré épített foglalkozás felkelti és fókuszban tartja a gyermekek figyelmét, modellezi a bántalmazás témakörét. Használható eszközt ad az iskolai polgárok (legyen szó pedagógusról vagy szociális munkásról) kezébe az iskolai erőszak megelőzésére, akár kezelésére is, ami mindannyiunk közös felelőssége.

Egyrészt tehát elérte célját a munkánk. Ugyanakkor a dobozra módszertani eszközként tekintve, még fejlődés áll előttünk. A foglalkozások levezetése során merült fel bennünk, hogy a rengeteg eszköz, amit egy – egy foglalkozásra odavittünk, nem feltétlenül a dobozt állítja a középpontba. Bár a gyerekek élvezik és kell is, hogy a csoportmunka során változatos eszközöket alkalmazzunk, ne egysíkúak legyünk, az eszköz további fejlesztését elengedhetetlennek tekintjük. A jövőre vonatkozó célunk tehát az, hogy minél többször, minél változatosabb keretek közt kerüljön kipróbálásra a doboz, és minél több gyakorlatot tudjunk vele végezni, felhasználásának minél több módját találjuk ki.

Irodalomjegyzék

ARONSON, E. (2009): Columbine után, Az iskolai erőszak szociálpszichológiája, AbOvo, Budapest

- BARCY M. (2012): Segítő módszerek, fejlesztő – támogató eljárások, ELTE-TÁTK, Budapest
- BABBIE, E. (1998): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Budapest.
- BUDAI I.(2009): Az interprofesszionális együttműködés és a szociális munka, In: Esély, 2009/5. 83–114
- COLOROSO, B. (2014): Zaklatók, áldozatok, szemlélők: az iskolai erőszak, Harmat Kiadó, Budapest
- DÓCZI-VÁMOS G.(2016): Tabuk és bizalom szerepe az iskolai erőszak szempontjából, Neveléstudomány. 3.2
- EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA (2018): Szakmai ajánlás az óvodai, iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez, Budapest.
- GYURKÓ SZ. (2009): Gyermekbántalmazás, veszélyeztetett gyermekek, In: BORBÍRÓ A.(szerk.), KEREZSI K. (szerk.): A kriminálpolitika és társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest
- ILLERIS, K. (2003): Three Dimensions of Learning: Contemporary learning theory in the tension field between the cognitive, the emotional and the social, Malabar, Florida: Krieger. ISBN: 87 7867 1213
- ILLERIS, K. (2007): How We Learn. Learning and nonlearning in school and beyond, Routledge, London –New York.
- JARVIS, P. (2006): The Lifelong Learning and the Learning Society Trilogy. Vol. 1: Towards a Comprehensive Theory of Human Learning, London: Routledge.
- JARVIS, P. (2007): The Lifelong Learning and the Learning Society Trilogy. Vol. 2: Globalisation, Lifelong Learning and the Learning Society, London: Routledge.
- JARVIS, P. (2008): The Lifelong Learning and the Learning Society Trilogy. Vol. 3: Democracy, Lifelong Learning and the Learning Society, London: Routledge.
- JÁRMI É. (2019): Az iskolai bántalmazás (bullying) megelőzése, ELTE PPK, Budapest
- KAGAN, S. (2001): Kooperatív Tanulás, Önkönet Kft, Budapest.
- KATONÁNÉ P. E.(2004): Módszertani füzet – A gyermekvédelmi feladatot ellátó szervek szerepe és felelőssége a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére és kezelésére, Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest
- KOLB, D. A. (1984): Experiential learning: experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall,

https://www.researchgate.net/publication/235701029_Experiential_Learning_Experience_As_The_Source_Of_Learning_And_Development, letöltve: 2022. 09. 30.

RUDAS J. (2007): Delfi örökösei. Önismereti csoportok – elmélet, módszer, gyakorlat, Lélekben Otthon Kiadó, Budapest

SOKSZÍNŰSÉG OKTATÁSI MUNKACSOPORT (2020): Iskolai zaklatás és kirekesztés, Szakemberek tapasztalatai a 2019/20-as tanévben.

SZÉKELY A. (2018): Tanári ismeretek, attitűdök és az iskolai környezet bántalmazáskezelésben való közreműködésének vizsgálata budapesti és környékbeli iskolákban, Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi és Nemzetközi Kapcsolatok Kar, Budapest

TOMASZ G.(2006):A rejtett tanterv-fogalom és kutatások, FKI, Budapest

WENGER, E. (1998): Communities of practice: Learning, meaning and identity, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről XII. fejezet 170. paragrafus

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról I. fejezet, 5. paragrafus

http1 <https://www.origo.hu/itthon/20210908-a-vajai-ongyilkos-fiu-iskolatarsait-is-elborzasztja-az-amit-az-osztalytarsai-tettek-vele.html>, látogatva: 2022.03.05.

http2 <https://mindengyerek.hu/a-chicoca-faja-cimu-prevencios-program-bemutatasa/>, látogatva: 2022. 10. 04.

http3 <https://www.sos.hu/gyereksorsok/chicoca-faja-szexualis-abuzus/> látogatva: 2022. 11. 01.

http4 <https://sokszinusegoktatas.hu/hirek/hosszu-tavu-iskolai-programok-bullying-ellen>, látogatva: 2022. 10. 04.

http5 <https://www.okosdoboz.hu/>, látogatva: 2022. 10. 04.

http6 <https://erod.juventutti.ro/ismerjuk-meg-az-iskolai-bantalmazast/> látogatva: 2022.10.11

http 7 <https://megoldaskozpont.com/cyberbullying-magyarorszagon/> látogatva: 2022.10.11

http8 <https://sokszinusegoktatas.hu/hirek/sokszinuseg-oktatasi-munkacsoportrol> látogatva: 2022. 11. 15.

http9 <http://kossuthgyor.hu/pressley-ridge-program> látogatva: 2022. 11. 15.